

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

STUDIA PHILOLOGICA

ЗБІРНИК
СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 2

РІВНЕ 2018

12. Denton R. Political Communication in America / R. Denton, J. Woodward, C. Gary. – N.Y. : Praeger Publishers, 1990. – 363 p.

13. Holder R. W. Oxford Dictionary of Euphemisms / R. W. Holder. – Oxford: Oxford University Press Inc., 2008. – 432 p.

Фефелова К.Є.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

СТАТУС МОВЛЕННЄВОГО АКТУ ПОДЯКИ

Анотація. У статті розглядаються мовленнєві акти подяки та їх місце в системі мовленнєвих актів. Особлива увага надається аналізу різних типів мовленнєвих актів подяки на матеріалі англomовного художнього дискурсу, визначенню їх комунікативної інтенції та наслідків впливу іллокутивного акту на конкретного адресата в залежності від типу комунікативної ситуації.

Ключові слова: мовленнєвий акт, подяка, іллокуція, імплікація, комунікативна ситуація

Annotation. The article deals with speech acts of gratitude and their place in the system of speech acts. Special attention is drawn to the analysis of different types of gratitude speech acts on the material of English literary discourse, determining their communicative intention and consequences of illocutionary act's influence on the addressee depending on the type of communicative situation.

Key words: speech act, gratitude, illocution, implication, communicative situation.

Дослідження мовленнєвої поведінки комунікантів є одним з **актуальних** напрямків прагматичних досліджень у вітчизняній і закордонній лінгвістиці. Незважаючи на велику кількість літератури, присвяченої проблемам мовного спілкування, залишається досить багато питань, що вимагають спеціального вивчення. Зокрема, залишаються невивченими фактори, що впливають на вибір мовних тактик і комунікативних ходів, а також специфічні риси певних типів мовленнєвих актів.

У межах цієї статті з **метою** визначення статусу мовленнєвого акту подяки було поставлено відповідні **завдання**: уточнити поняття мовленнєвого акту та класифікацію типів мовленнєвих актів, виявити особливості мовленнєвого акту подяки в англійській мові.

Основи теорії мовленнєвих актів (МА) було закладено Дж. Остіном у 1955 році. Ідеї Остіна розвивали філософи-аналітики, логіки та прагматики Дж. Серль, П. Строссон, Г.-П. Грайс, Дж. Ліч, Д. Шпербер, лінгвісти Анна Вежбіцька, М. Нікітін тощо [1; 3; 5; 9].

Мовленнєвий акт розуміється як цілеспрямована мовленнєва дія, що здійснюється згідно з принципами і правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими в даному суспільстві; мінімальна одиниця нормативної соціомовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації. Оскільки мовленнєвий акт – це вид дії, то при його аналізі використовуються по суті ті ж категорії, які необхідні для характеристики і оцінки будь-якої дії: суб'єкт, мета, спосіб, інструмент, засіб, результат, умови, успішність тощо. Залежно від обставин або від умов, в яких здійснюється мовленнєвий акт, він може або досягти поставленої мети і тим самим виявитися успішним, або не досягти її. Щоб бути успішним, мовленнєвий акт як мінімум повинен бути доречним, інакше його супроводжує комунікативна невдача [5].

Основними рисами МА є інтенціональність, цілеспрямованість та конвенціональність. МА завжди співвіднесені з особою мовця і є складовою комунікативного акту поряд з актом адитивним (тобто комунікативною дією слухача) і комунікативною ситуацією [2]. До структури мовленнєвого акту відносять локуцію, іллокуцію та перлокуцію.

Локуція (анг. locution – мовний зворот) (локутивний акт) – побудова фонетично і граматично правильного висловлювання певної мови з певним смислом і референцією. Іншими словами, це акт «говоріння», вимовляння.

Іллокуція (il – префікс, який має посилювальне значення, і анг. locution – мовний зворот) (іллокутивний акт) – втілення у висловлюванні, породжуваному в процесі мовленнєвого акту, певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості.

Перлокуція (лат. per префікс, який має посилювальне значення, і анг. locution – мовний зворот) (перлокутивний акт) – наслідки впливи іллокутивного акту на конкретного адресата чи аудиторію.

Таким чином, головним нововведенням охарактеризованої вище трирівневої схеми аналізу мовної дії, запропонованої англійським філософом і логіком Дж. Остіном, є поняття іллокутивного акту і відповідне йому семантичне поняття іллокутивної функції (сили), оскільки вони відображають такі аспекти акту мови і змісту висловлювання, які не отримали адекватного опису ні в традиційній лінгвістиці, ні в класичній риторичі. Природно, що саме цьому аспекту мовного акту в теорії мовних актів приділяється основна увага. В ході роботи, нами було використано дану схему аналізу мовної дії Дж. Остіна, для аналізу реплік художнього дискурсу. Запропоноване вченим поняття іллокутивного акту дає змогу досить чітко визначити семантичний зміст висловлювання залежно від контексту, а також надає можливість виявити в процесі мовленнєвого акта адресата та адресанта висловлювання та дати їм відповідну характеристику [6].

Іллокутивні акти розрізняються між собою не тільки своєю метою, але і рядом інших ознак. Однією із поширених класифікацій МА є класифікація Дж. Серля, створена в 60-ті роки ХХ ст.

У своїй статті "Класифікація іллокутивних актів" він визначив найважливіші лінгвістично значущі параметри, за якими розрізняються іллокутивні акти, а значить і МА. Дж. Серль виокремлює п'ять типів МА:

1. Репрезентативи, або асертиви. Зобов'язують мовця нести відповідальність за істинність висловлювання.

2. Директиви. Змушують адресата зробити дещо.

3. Комісиви. Зобов'язують виконати певні дії у майбутньому або дотримуватися певної лінії поведінки.

4. Експресиви. Виражають психологічний стан мовця, характеризують міру його відвертості.

5. Декларативи. Встановлюють відповідність між пропозиційним змістом висловлювання та реальністю [9].

Мовленнєвий акт подяки зачисляють до експресивів, мета яких – виразити психологічний стан мовця, схарактеризувати ступінь його відвертості. Подяка, зазвичай, передає позитивні емоції, оскільки адресант висловлює вдячність за послугу, подарунок, комплімент тощо. Виразити вдячність без емоцій, міміки обличчя та рухів тіла було б неможливо [4].

У типології Ю. Апресяна мовленнєвий акт подяки належить до групи перформативів мовленнєвого ритуалу [1].

Розглянемо приклади різних типів мовленнєвих актів подяки на матеріалі англomовного дискурсу [8].

Такий мовленнєвий акт може мати кілька іллокутивних сил, а саме: подяка за допомогу співрозмовника наприклад: "*Thank you for warning me*"; подяка за висловлену пропозицію, яка реалізується у двох випадках: ствердна позитивна відповідь співрозмовника, який приймає пропозицію та реакція-відмова на висловлену пропозицію.

Наприклад: "*Would you like a leg, Gabriel? – Yes, mummy. Thank you!*" та "*Do you want a drink before we go? – Jake asked. – No, thanks*" Вдячність має позитивний характер як реакція на комплімент: "*You look incredible! – Really? Really incredible is exactly the word. Believe me. I know words. I'm an English teacher Incredible, hard to believe, amazing. You really do. Her smile just beam. Thanks!*", турботу: "*How's your young mother? "She's very well, thank you. She gave me some eggs to give you."*

Подяка також може бути реакцією на прояви емоційного стану, такого, як вітання "*Well, happy birthday! – Thank you!*"; співчуття: "*I was sorry to hear about your mother and father,*" – *Innes said. – Thank you*"; побажання: "*Good luck with the writing,*" – *she says. "I'll keep my fingers crossed for you."* "*I'd appreciate it*"; запрошення: "*Hello, Fanny! – said Maria offering a large hand which I shook.*

Wellcome to the club!" "I was so touched. All I managed to say was: "Thank you!"; втішання: *"Jake put his arms around me, drew me closer, wanting to comfort me. Leaning against him gratefully I swallowed hard, compressed my lips, and finally managed to get my swimming sense under control"*. Серед випадків подяки як реакції на втішання є і невербальні тактильні засоби проілюстровані у прикладі вище, подяка виражається невербальним *'leaning'* та вербальною номінацією вдячності *'gratefully'*.

Наступними є подарунок: *"For a split second Jake looked as though he was about to refuse the blue cufflinks but apparently changed his mind. "Thanks," – he said taking them from her"* та докір. Іллокутивна формула докору реалізується за допомогою дієслова *thank*, яке в іронічному вживанні виступає синонімом дієслів на позначення докору та обвинувачення. Причина такого семантико-прагматичного зрушення у смисловій структурі дієслова криється у витісненні семи минулого позитивного вчинку семою минулого негативного вчинку: *"Hey, what happened to your face?" "What do you mean?" – Agnes put her hands to her face, searching for hitherto unnoticed deformities. "Your mouth is missing," – he badly replied. Agnes glared at him speechless. "Thanks a lot!" – she burst out finally. "Thanks a bloody lot. I'm just not wearing any make-up, okay?"*.

Подяка звучить дуже іронічно та з обуренням через те, що комунікативний намір першого співрозмовника полягає у тому, щоб вказати адресату на його фізичні вади чи недоліки, що і викликало в наступного іронічний вибух. Також варто звернути увагу на вживання вигуку *thank you very much!(ironic)*. Цей вигук має емотивну силу іронії у випадку вживання його як ввічливої відмови на пропозицію, наприклад: *"Let's talk about your school, Timmy! – No, thank you very much!"*.

Мовець ввічливо відмовляється від пропозиції поговорити про річ, яка не є для нього приємною. МА подяки можна виразити прямим і непрямим способом. Пряма подяка виходить з буквального змісту речення. Її іллокутивна формула безпосередньо співвідноситься з локуцією висловлення, тобто з його пропозиційним змістом. У прямих висловленнях даний МА виражений експліцитно, тобто пряме висловлення є перформативом:

"Thank you, Alec! William breathed deeply, and even though he knew it was his turn for supper he checked the note for his papa".

Вважається, що існують випадки, коли подяка імплікує прохання, наприклад: *"Sorry about last night, Tommy," – father said quietly. I've brought you this box of fifty Players." – "Thanks, Dad. I don't know where you get them from with this cigarette shortage...They are like gold!"*. Імплікація прохання реалізується наступним чином: *"дякую, тату, не знаю де ти їх дістав – чи не міг би ти дістати ще?"*.

Запрошення – подяка теж потребує згоди, проте зафіксовано випадки й без неї: *"Thank you for the purchase. Come again!"*. У цій ситуації подяка

висловлюється за здійснену покупку, а запрошення "приходьте ще" імплікує прохання купувати ще в їхній крамниці.

Перформативне вживання подячного висловлення може мати і негативну інтенцію, наприклад: *"I like your outfit. – "Thank you, I do try." (the same speaker to a hostess speaking in a whisper): " I felt delighted she was looking so ugly. – "Thanks for coming," – she said solemnly.*

У цій мовленнєвій ситуації мовець словесно знущається з певної особи і при спробі обговорити це з господинею, одержує відкоша. Адресант подяки за допомогою подячного висловлення в офіційному тоні дає зрозуміти співрозмовнику, що не бажає це обговорювати і дякує їй за візит з інтенцією припинити цю розмову.

Значну кількість МА можна інтерпретувати лише на основі імплікатур дискурсу. Мовленнєві акти можуть бути прямими та непрямими. Непрямий мовленнєвий акт проявляється як роздвоєний між значенням і змістом висловлення, між тим, що виражають, і тим, що мають на увазі:

а) *"Here", – said the driver. "I brought you a piece of toast."*

"That's kind of you, but I don't think I can eat anything".

б) *"It was kind of you to visit me today. How inadequate it sounds".* У непрямому МА мовець передає більше інформації, оскільки він розраховує на сукупність знань адресата і його здатність робити потрібні висновки зі сказаного. Фраза *"that's kind of you"* є репрезентативом та має іллокуцію позитивної оцінки вчинку адресата, у прикладі а) один із комунікантів одержує тост від іншого, перший характеризує вчинок другого як приємний з його боку, при цьому надаючи цьому висловленню іллокуції подяки і розраховуючи на вищезгадану здатність співрозмовника робити потрібні висновки зі сказаного. Отже, фраза *"that's kind of you"* має іллокутивну силу оцінки та подяки, які виражені репрезентативом.

Отже, подяка має декілька іллокутивних сил, зокрема, є реакцією на комплімент, турботу, привітання, побажання, допомогу, співчуття та пропозицію. Подяка може мати позитивний характер, будучи елементом мовленнєвого етикету та негативний, виражаючи іронію, докір та подяку-відмову. Але недостатньо дослідженою є залежність особливостей реалізації МА подяки від статі мовця, що можна віднести до **перспектив** дослідження.

Список використаних джерел

1. Арутюнова Н.Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Арутюнова Н.Д., Падучева Е.В. // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.16. – М., 1985. – С.3-42.

2. Буренко Т.М. МА вибачення в англійському дискурсі: діахронічний аналіз / Т.М. Буренко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – No. 782. – Харків : Константа, 2007. – С. 39–42.

3. Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Дейк ван Т.А. – М., 1989. – С. 125-127.
4. Кивенко И.А. Речевой акт благодарности как коммуникативная тактика позитивной и негативной вежливости / Кивенко И.А. // Молодой ученый. – 2015. – № 6 (21). – Часть 2. – С. 98–102.
5. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації: Підручник / Олена Олександрівна Селіванова. – Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. – 350 с.
6. Austin J. L. How to do things with words / J. L. Austin, J. O. Urmson, and Marina SÃ. – 2nd edition. – Cambridge : Harvard Univ. Press, 1975. – 168 p.
7. Clark H. H. Using Language / Clark H. H. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1996. – 436 p.
8. Dulong T. Postcard from Cedar Key / Dulong T. – N.Y.: Kensington Books, 2012. – 473 p.
9. Searle J.R. Seeing Things as They Are: A Theory of Perception / J.R.Searle // Oxford: Oxford University Press, 2015.

Хомич К.П.

Рівненський державний гуманітарний університет

ПРАГМАТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕНІГМАТИЧНОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Анотація. У статті дослідженні прагматичні та функціональні особливості кросвордів, як вагової складової енігматичних текстів. Окреслено подальші перспективи залучення даного жанру в сфері освіти серед учнів та студентів, його специфіка та особливості.

Ключові слова: кросворд, енігматичний текст, функціональні особливості.

Annotation. The article examines the pragmatic and functional peculiarities of crosswords as an important component of enigmatic texts. The future prospects of this genre are outlined in the field of education among pupils and students. It is emphasized its specifics and features.

Key words: crossword, enigmatic text, functional features.

Постановка проблеми. Питання енігматики тексту, як дискурсивного жанру, що має свої прагматичні та функціональні особливості розглядається як вітчизняними так і іноземними лінгвістів. Інтерес до кросворду з'явився лише в останнє десятиліття. На сьогодні, цей жанр енігматичних текстів розглядається, як соціокультурна складова, мета якого є відображенням світогляду окремого індивідуума, так і мовного колективу, до якого він